

ФЕНОМЕНЪТ КОРУПЦИЯ ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА СОЦИАЛНО-ПСИХОЛОГИЧНАТА ПЕРСПЕКТИВА

Валерия Витанова

This article represents a theoretical model, which contains the social and social-psychological patterns of corruption. It will serve as a basis of an already planned crosscultural investigation (between Bulgaria and Colombia) whose objective is to discover and confirm the sociopsychological roots of corruption.

The analyses of this phenomenon reaserch the sources of corrupt behavior in the individuals, through the mechanism valid for the social interaction: the theory of social exchange, the perception of the individual about financial resources, the importance of the personal patterns as identity, personal status, subjective perception of well-being (satisfaction), predisposition "individual versus collective" and the important influence of culture through the way that this one determinate the personal values. All this factors explain how this problem is represented in the social life of all societies.

Явлението корупция не може да бъде дефинирано като проблем на новото време, нито като проблем на настоящия или изминалия век. То води своето начало назад в историята на човечеството и въпреки това не е загубило своята актуалност. Нещо повече, наред с феномена глобализация, корупцията се нарежда сред най-дискутираните и изследвани въпроси. На проблема за корупцията са посветени многобройни проучвания, реализирани са изследвания и е натрупана значителна научна литература. За значимостта на проблема говорят многобройните международни институции, създадени с цел превенция и борба с корупцията. Въпреки всички тези усилия няма обективни признаци за отслабване или отстраняване на корупцията от сферата на социалния живот.

За целите на един задълбочен анализ е необходимо да се обединят усилията и ресурсите, с които разполагат повече от една социални науки. Най-често феноменът корупция се анализира от икономическа

или социологическа гледна точка. Тези анализи дават ценна информация за различните механизми и прояви на явлението, но те не могат да обхванат всички негови аспекти и причини за съществуването му. От фундаментално значение за научното разбиране на феномена е включването на социално-психологичната перспектива. Такава е и целта на настоящото изследване — да открие психичните механизми на социално взаимодействие, които предразполагат или пречат проявата на корупционни действия. Повод за включване на психологичната перспектива дава и самата икономическа теория. Според привържениците на тезата за „икономическия човек“, „хората ни привличат, защото съдействат за постигане на личните ни цели, които надхвърлят индивидуалните ни възможности“. Е. Джоунс и Х. Джерард смятат, че „хората се ценят в такава степен, в каквато способстват за достигане целите на възприемачия ги“ (С. Джонев. Социална психология, т. 3). Този възглед се подкрепя и от теорията на Тибо и Кели за социалния обмен. Базисната идея на тази теория е, че целта на всеки индивид е да увеличи своето удоволствие (полза) и да сведе до минимум своите „разходи“ във взаимодействието си с околните. За да може индивидът да измери своята полза, авторите използват термините „сравнително ниво“ и „сравнително ниво за алтернативите“. Сравнителното ниво представлява анализ на актуалната стойност на всички ресурси, с които разполага личността, засягащи различни сфери от неговия социален живот, които той възприема като значими и е представено като осреднена оценка. От своя страна сравнителното ниво на алтернативите е индивидуалната перцепция относно ресурсите, с които разполага индивидът и които му предоставят най-добрата алтернатива, налична в конкретния момент. Това дава основание на Тибо и Кели да приемат, че социалната интеракция определя три типа взаимовръзки. Според тях привличане се поражда, когато изгодата за даден индивид е по-голяма от ресурсите на алтернативите, с които разполага, или най-малкото е по-висока от средната изгода, с която индивидът е свикнал да разполага в дадена сфера. Зависимостта се отнася до случаите, в които индивидът не получава максимална удовлетвореност във взаимоотношенията си с другия, но се примирява поради липсата на по-добри алтернативи. Отблъскване съществува, когато индивидът не открива полза при взаимодействието си с даден партньор поради наличието на по-добри алтернативи или поради незадоволително ниско ниво на взаимодействие, което е под обичайното за индивида ниво. Друго важно понятие, въведено в теорията за социалния обмен е „социална сила“, която се разглежда като синоним на влияние и на власт, определя се от количеството средства и възможности, с които разполага един индивид и би могъл с тях да увеличи ползата или разходите на друг индивид, на когото те също са необходими. В социалния живот често функцията на тази социална сила изпълняват паричните средства. Обикновено парите се възприемат като ресурс с огромна значимост, но тя не е валидна в еднаква степен за всички индивиди.